

PANKOTAY FRUZZSINA MAGDA

A 200 éves almafa

NAGYSZÜLEIM, DR. PANKOTAY JÓZSEF (1922.)

ÉS DR. BRENNER MARIETTA (1923.)

100. SZÜLETÉSNAJPA EMLÉKÉRE

Az egyes generációkat meg lehet közelíteni az adott generáció főbb jellemzőivel, vagy a generációkon átívelő folyamatok feltárásával. Ahogy visszafelé haladunk az időben, egyre nagyobb időintervallumot fednek le az egyes generációs csoportosítások.

William Strauss és Neil Howe *Generations* (1991) című könyvében az amerikai történelmet az egymást követő generációk történeteként tekintik végig. Megállapították, hogy egy adott generáció tagjai nagyon hasonló világlátással és értékrenddel rendelkeznek. Egy ember élete alatt négy generációváltás történik, mégpedig húsz–huszonöt évenként, melyek ciklikusan követik egymást. (Komár, 2017)

Mi a generáció? Mi a nemzedék? Attól függ, hogyan közelítjük meg a kérdést. Egyrészt a szülők és gyermekeik közti átlagos időintervallum, de ebben már meg is bukik a 20–25 éves korkülönbség, hiszen napjainkban a szülés ideje kitolódott harmincéves kor fölé. Az átalakuló karrier, életpálya, de a technikai fejlődés is átértékeli a generáció fogalmát. Azt gondolom, ma már érvényesebb a szociológiai értelemben használt olyan személyek csoportja, akik ugyanabban a korszakban születtek, így események, trendek, technikai folyamatok, digitalizáció kötik őket össze.

A generációs elnevezések igen eltérőek. Az amerikai nyolcadiglan kifejezés idegen a kultúránkban, pedig lefedi azt, hogy a tőlem nyolc generációval élő őseimtől, az 1700-as évek közepétől kezdem az ismer-

tetést.¹ Az európai szokásjog alapján fogom használni a rokonsági fokokat, a nagy-, déd-, ük-, szép-, ósapa, nagybácsi stb. kifejezésekkel, amelyek hat generációt ölelnek fel.

A generációs elnevezéseket történelmi személyek korszakairól, majd jellemzően az ábécé betűiről nevezték el közmegegyezéssel, de a tartalmak eltérhetnek a különböző szempontok alapján. A jelenkorban a generációs elnevezések rövidebb időintervallumúak, és gyakoribb a használatuk a köznyelvben is, például a 2000-es évek szombathelyi kötődésű zenekarai: No Thanx: Ez egy másik nemzedék (2006) vagy az Y zenekar.

Családtörténetben az alábbiak alapján használok a generációs megjelöléseket:

Viktória királynőről viktoriánusoknak nevezték az 1837–1901 között élőket, majd a világháborús évek után jöttek a veteránok, az építők generációja, de csendes névvel is illették az 1925–1945 között élt embereket.

Baby Boomer generáció: a második világháborút követő időszak, 1946–1964 között születettek. Magyarországon a születésszabályozás miniszteréről, Ratkó Annáról Ratkó-korszak gyermekei néven ismertek. A népesedéspolitikai szabályozásból 1950–1956 között egymillió ember született, így az 1972–1980 közötti magyar korosztály a Ratkó-unokák, és jelenben lenne a Ratkó-dédunokák kora, ha a gaz-

1 Nyolcadiglan ós: Michael Niedermayer 1765–1831 és Veronika Hammer 1769–1847).

dasági hullámozás, a kivándorlás és generációs eltérések nem fékeznek a népesedést.

X generáció a világháború utáni csökkenés, a nomád, digitális bevándorló korszak 1965–1979.

Y eleinte ezredfordulós elnevezéssel, majd hősök, digitális bennszülöttek 1. generációja 1980–1994, a Z generáció a művészek, a netgeneráció, a globális nemzedék, a digitális bennszülöttek kora 1995–2009. Az alfageneráció a 2006 után született, majd újabban a 2010 utáni generáció. (Nemes, 2019)

A nemzedékeket összeköti a generációs egység, a generációkat a közös identitás.

A generációs elméletek számos oldalról vizsgálják a generációk általános jellemzőit. A HR-szakember például a vállalatban betöltött szerepüket, motiválhatóságukat.

Jelen tanulmányomban egy aktuális aspektus, a pályaválasztás szempontjából közelítem meg az egyes generációkat. A pályaválasztást számos tényező befolyásolja, úgymint a családi környezet, a társadalmi megítélés, valamint az, hogy a pályaválasztó milyen örökített vagy jelenben szerzett attitűdökkel rendelkezik. A családtörténet egyéni művelése, a családtörténeti ismeretek átadása a családon, rokonságon belüli nemzedékek közötti kapcsolatok erősítését szolgálják. (Örsi, 2017)

A családom történetén keresztül kívánom bemutatni, hogy az egymást követő generációkban létezik-e családi kereteken belüli generációk közötti tudásátadás, tendencia jellegű pályaválasztás, apáról fiúra örökítés. A korleírászt államigazgatási adatokkal és családi narratív emlékezéssel támasztom alá.

A kutatás során archív történeti dokumentumokat, családi krónikákat és elbeszéléseket használtam. A geneológiai kutatás többgenerációs a családban, így több családi ág négy-öt generációs anyagából

dolgoztam. A vizsgálat „környezete” dominánsan a családfa apai – Pankotay – ága, mely nyolcadiglan fellelhető, de bizonyított foglalkozási adatok hat generációból állnak rendelkezésre, generációként több képviselővel. A bemutatás tárgya a releváns nevelés, oktatás, mint hivatás jelenléte és a generációk közötti fejlődése, tudásátadása a felmenőim között.

Az őscsalád történelmi múltját tekintve bajor (Gersthofen) iparos család volt, mely a törökdülés után a kiüresedett Magyarországra, az akkor Arad-Csanád megyei, ma Békés megyei Elek és környékére 1723-tól behívott német betelepülők valamelyik hullámával érkezett. Az első hullám a pestisjárvány miatt szinte teljesen kihalt, így az 1744-es betelepítést követően már elszigetelten éltek, egymás között házasodtak, nem keveredtek, német szigetet alkottak a négynyelvű, négyvallású környéken. 1776-tól a „Ratio Educationis” (államilag szervezett köznevelés) lép életbe.

A területen a betelepülők jellemzően dohánytermesztéssel foglalkoztak „megtározott időre szóló haszonvételben” (Hammer, é. n.). A föld nélkül maradt polgárok mesteremberek lettek, vagy a környékben szabad föld után költöztek. Így jött létre a 25 km-re fekvő Almáskamarás is. Az 1860-as évektől a húszéves kincstártelepítvény-szerződések lejártak, dönteni kellett, hogyan válthatóak meg. Az 1873. évi XXII. tc. kimondta, hogy megválthatók a földek az évi szolgáltatások húszszoros összegével, az iskolák pedig a falvak tulajdonába kerültek hivatalosan is. Arad polgármestere, Arsits Sebők (1815) „minden elemi tanítónak valláskülönbőség nélkül nyolcz hold földet hagyományozott, később ezt megváltották fizetés többlet juttatással.” (Némethy, 1890 a.)

Az 1840-es évektől létesült a pankotai egyházmegyei kerületben Almáskamarás,

ahol már az első évektől (1845) működött iskola. „Már a letelepedést követő első évben építettek iskolát a falu főterén. Ennek helyébe majd 1906-ban építik meg a II. számú új iskolát. Sok gyerek volt, az egytantermű épület szűknek bizonyult. 1850-ben az iskolába járók száma 84 volt, a tanítás német nyelven folyik. 1885-ben épül meg a második iskolaépület. Szintén egy tanteremmel és egy tanítói lakással. A két tanítót a község fizeti, évi 540 Ft-ot kapnak.” (Hammer, é. n. 13. p.)

A betelepítés, majd letelepedési, földmegváltási időszakot a trianoni elcsatolások, az 1930-as évek idegenellenessége, majd a második világháborút követően előbb az oroszok, majd 1946-ban a kényszermunka és kitelepítések tépázták meg kollektív büntetesként (100 év után!). Fokozatosan éreztették, hogy nemkívánatos személyek, így aki maradt is, elköltözött, hogy ne legyen a hatóság szeme előtt.

A család kutatás sehol sem egyszerű, itt a német és magyar írásmód keveredése, elírása, a családokon belüli azonos nevek, a férj, feleség azonos családneve, a becenevek használata (Almási, Elekes,) majd a kényszermagyarosítási hullám nehezítette a valós dokumentumokban az eligazodást. A technikai lehetőségek, az online családfaoldalak csak támpontok, számos adat helytelen, így fenntartással kezeltem és jelöltem. Eleken 1881–1890 között 90 Niedermayer név szerepelt, jellemző magyarosítás a Nemere és a Nádor volt (Banner, 1981). Az őseim az egyházi központi települést, dédapám élethelyét, Pankotát választották magyarosított névnek, kezdetben pankotai Niedermayer, majd Pankotay-Niedermayer, fiai pedig Pankotay vezetéknevvel 1933-tól.

Az apai nagyapai ágon Michael Niedermayer (1765–1831) és Veronika Hammer (1769–1847)* az ismert ősök, gyermekük

N. Fülöp (Philipp) (1791–1875),* aki nőül vette Rozenacker Anna Máriát (1792–1872)* Eleken éltek. Hat törvényes gyermekük született, Joseph 1813–1889; Veronika 1816–1867; Elisabeth 1818–1908; Ádám 1823–1868; Éva 1827–1905; Ádám 1833–1906.

Az első kettő generációnál a foglalkozás nem ismert, állami és felekezeti iskola sem volt a településen, így a kertészkedés csupán feltételezés. A nevek német helyesírással íródtak, és kettő fiút is Ádámnak kereszteltek.

Az első, dokumentummal is alátámasztott ismert tanító a Niedermayer majd Pankotay-családban a legfiatalabb Ádám Eduard Niedermayer (1833–1906). N. Ádám az Elekről kiváló családok egyikének leszármazottja. Nyolc család kezdteitől különválásával és letelepedésével alakult meg a település 1840 és 1844 között. Azért is érdekes, hogy Ádám – keresztlevele szerint – már 1833-ban Almáschkamaraschon született. (1820–1840 között szezonálisan, tavasztól őszig éltek a földek melletti kunyhókban, mint szerződéses dohánykertészek.) Ádám Aradon végzett tanárképző főiskolát, számos tanulmányt írt az általa gondozott *Imakönyvek* népszerűségéről, melyben mint római katolikus orgonaművész jegyzi a nevét. Gyűjtötte a sváb–frank énekeket, így a fennmaradt templomi karácsonyi énekek is a nevéhez köthetők. A tanítás mellett ima- és daloskönyvszerkesztőként is utalnak rá. A kor hírlapjai alapján a tanítói, kántori állásokra beérkezett pályázatokat ő fogadta Concursusra.² Karakteréről elmondható, hogy szenvedélye volt a hivatása.

Miért választja egy ifjú³ az 1800-as évek közepén a tanítói pályát?

2 Vizsgálatra, a mai pályázati meghallgatás akkori megfelelője.

3 Bizonyított, de a hivatalos keresztlevél-másolatok nincsenek birtokomban.

Dédunokája, a nagyapám (Dr. P. J.) így nyilatkozott róla: „Megérkeztek az iparos családok, és csak részben kapták azt, amit vártak. Önállóságot kaptak, de nem tudtak a szakmájukban dolgozni, az áttelepültek iparára nem volt szükség, legalábbis nem akkora számban, ahogy ők azt képviselték. Mindemellett dohánytermesztési kötelezettség terhelte őket. Az adott körülményekben a kitörési pontot a továbbköltözés vagy egyéb szakmában való elhelyezkedés jelentette. Mélyen vallásosak voltak az új telepesek, és aktívan gyakorolták a hitüket.” N. Ádám tanulmányait az aradi tanárképző főiskolán végezte. Fiatalon Almáskamaráson élt, majd a család visszaköltözött a négy nemzetiségű Elekre, ahol a megye legnagyobb lélekszámú sváb közössége élt. 1868-ban N. Ádám kántor, kántortanítóként munkába állt az egyházi iskolában. (Dr. Franz, 2018.)

1851-ben Eleken feleségül vette Zielbauer Josefát (1932, Elek – 1870, Elek)⁴ Négy, illetve hat gyermekük született,⁵ 1859-ben Niedermayer Gellért, az ükapám (*Familyseach*).

Összességében elmondható, hogy Niedermayer Eduárd Ádám esetén a pályaválasztás egy kitörési lehetőség volt. Lehetőség arra, hogy intellektuális pályára lépjen, tanulhasson. Nehéz kenyérkereset volt akkor is a tanítói munkakör, de megvalósíthatta azt, amire vágyott.

*

A Niedermayer Ádám fiával közel egyidős Niedermayer Tóbiás neve és írói vénája is a családi narratíva része, Niedermayer Erzsébet vagy Niedermayer Teréz testvé-

4 Sokféleképpen szerepel neve az iratokban: Ziegbauer; Jozef; Josepfa, Erzsébet, szülei: Sebestyén Zielbauer és Teréz Niedermayer.

5 Ezen adatok nem egyezők, iratokkal alátámasztást igényelnek.

rének a gyermeke, így vérrokon, de a pontos adatok kibogozása még várat magára. Mivel pályája releváns e tanulmányhoz, így megosztom az életutat.

Niedermayer Tóbiás 1855-ben Almáskamaráson született (Arad megye). A „gymnasiumot” Szegeden és Aradon végezte. 1871-ben a tanítóképzőbe ment Dévára, s utóbb Máramaroszigetre, hol 1876. szeptember 26-án elemi iskolai képesítést kapott. 1876-ban Aradon lett helyettes az elemi iskolánál, utóbb segédtanító, végre 1878-ban rendes tanító. 1883-ban az aradi polgári iskolához helyezték át. Az alsófokú kereskedelmi iskolának 1884-ben megválasztott tanárkari tagja. Közben a budapesti polgári iskolai tanítóképzőbe ment, ahol a történettudományi szakcsoportból 1884-ben nyert képesítést. Az *Arad és Vidékének* 1881–1882-ben volt tanügyi rovatvezetője és munkatársa, az *Általános Tanügyi Közlöny* belmunkatársa;⁶ álnévei és névjegyei: Almásy T., Lászka Lajos, T.-, r-s., és y-s⁷. Az Arad Fiúiskola 1888/89-es évkönyvében a következő áll: Niedermayer Tóbiás polgári iskolai rendes tanár.

Jellemzése: „Niedermayer Tóbiás kedvét leli tanügyi cikkek megírásában. Minden cikkében van egy-egy eszme, mely nemcsak megfigyelést, hanem terjesztést is érdemel. És így ő folyton magasztos eszmék szolgálatában áll. Ma az iskolai takarékpénztárakért harcol, holnap, a romantizmus által lelkesítve, hazánk történeti regéinek ecsetelésében leli kedvét; majd pedagógiai cikkeket ír, majd ismét az iskolai

6 Ebben cikkei (1881. Miképen tanítom az olvasást, Buktatás az elemi első osztályban, A földrajzi oktatás alapja és könyvism., 1882. A tanyai iskolák ügye, könyvism. sat.); írt a Kölcsey egyesület Évkönyvébe (1887). Átdolgozta a *Simay István Földiratát* polgári iskolák számára. (Arad, 1887. Négy füzet. Névtelenül).

7 Arcanum Lexikon, 2022

ügy adminisztrációs részével foglalkozik; szóval a modern életnek egyik nélkülözhetetlen publicistáját látjuk benne. Ezekhez hozzá adva, hogy jó kartárs is, a feladatát méltóan megoldó férfiút mutatunk be.” (Némethy K. 1890.b)

Niedermayer Ádám fia, Niedermayer Gellért – üknagyapám – történetét a család nevének Pankotayra magyarosítása kapcsán emlegettük, így ő az egyik legősibb ős, aki a családi szájhagyományban aktívan él. Niedermayer Tóbiás Gellért Márton Almás-kamarás 123. címen született 1859-ben. Apja hivatását választotta azzal a különbséggel, hogy ő nem kántortanár, hanem végzettsége szerint is római katolikus tanító volt. Az első írásos dokumentumok, amelyek szakmájára utalnak, 1884-ben íródtak. Egy 1886-os feljegyzés már megnevezi, hogy a Pankota mezőváros alsófokú ipariskolája szolgálatában dolgozott. Egy, az aradi tankerületi iskolák által szervezett rajztanítói tanfolyamon a vallás- és közoktatásügyi miniszter engedélyével állampénztári támogatásból vehetett részt. Üknagyapám megvalósította mindazt, amit a reformkor szelleme nyújtott. A társadalmi munka tőle sem állt távol, a Pankotai Polgári Önszegélyező Egylet mint szövetkezet igazgatója volt.⁸

Pankota 13. századtól ismert település Arad megyében, Aradtól 22 km-re északra. Nagyapám (P. J.) elbeszélése alapján a világosi csata a Pankota melletti mezőkön történt, de a világosi Bohus kastélyban írták alá a feltétel nélküli megadásról szóló egyezményt, így került a történelembe „világosi fegyverletétel” néven. Elbeszélése alapján többféle felekezetnek volt iskolája, jól megfértek egymás mellett. Volt vasárnap is iskola, amit az iparos tanulók látogattak, ha fejlődni akartak (a nem normanapokon). A tanító ebben az időben, ha kellett, ruháról,

cipőről, meleg ételről vagy tanítatásról, mecenatúráról, nem egyszer a családkról is gondoskodott. Összetett feladatuk volt a tanításon túl.

Az iskolák helyi fejlődése, alakulása, a törvényalkotási változások az előző életutakban tetten érhetők. Az eseményekről így ír az Arad megye tanügyi történetét 1890-ben feldolgozó könyv:

„A mai értelemben vett népiskola a reformáció szüleménye, úgy külföldön, mint hazánkban, Magának az egyháznak eszméje s isteni tisztelete hozta magával a népiskolák felállítását. Az egyház ugyanis, a latin holtnyelv helyett, a nemzeti nyelvet tette mindenütt az isteni tisztelet nyelvéné, minélfogva szükségessé vált – annak megértése végett – a nemzeti nyelv szabályszerű elsajátítása s az azon közlött vallásos és erkölcsi eszmék felfogása, megértése.” (Németh, 1890.) „A gyülekezetek alakulásával tehát, karöltve járt az iskolák felállítása, mert protestáns szempontból az iskola az egyház előcsarnokának vagy veteményes kertjének tekintetett. Protestáns elvek szerint egyház és iskola egymással elvállhatatlan egybeköttetésben állanak; egyik a másikat feltételezi.” (Némethy, 1890.b) Pankotay nagyapám szerint az iskola az anyaszentegyház leánya, belőle lett, fejlődött, majd önállósodott, de mint leánygyermek gondoskodik róla végig. Az épülő iskoláknál nemegyszer a tanári fizetést is az épületre fordították, hogy időre kész legyen.

Az iskolafejlődés Pankotán a következőképp alakult őseim életútja alatt:

„Pankotán, (Ó-Pankotán) 1782-ben II. József császárnak Mária Terézia királynő intézményein alapuló rendeletéből egy úgynevezett »scola nationalis trivialis« nyílt meg. 1787-ben ezen intézet kincstári iskolává alakulván, a ludi magister, vagyis a katolikus kántor vezetésére bízott. 1819-ben egy második osztály, 1868-ban pedig ugyan-

8 Központi Értesítő, 1884 (9. évfolyam), 52. szám.

csak a hitközség terhére egy harmadik osztály is nyitattott. 1842-ben egy helvét vall. iskola, 1869-ben izraelita iskola is keletkezett. 1888-ban egy nyilvános óvoda létesült, de alkalmas óvónő hiányában szünetel. A kegyelmes kegyúrnő (Sulkovszky Ida hercegnő) a hitközség hozzájárulásával a r. k. iskolánál még egy negyedik osztályt alapít. A görögkeleti román iskola a jelen század elején alapított. Szathmáry Géza pankotai plébános a pankotai iskolai könyvtár javára 660 frt-ot adományozott, kijelölje azt az ösvényt, melyen a lelkésznek haladnia kell, hogy az egyházat az iskolával szoros összeköttetésbe hozza. Almáskamaráson 1 iskola 267 gyerekkel, Elek 1 iskola 487 gyermekkel, Pankotán 8 iskola 531 gyermekkel.” (Némethy, 1890.b)

Egyedi iskolákból adódóan az osztályozás fokozatok szerint történt: 1. kitűnő, 2. nagyon jó, 3. nagyon kielégítő, 4. a lehető legjobb, 5. jó, 6. eredmény teljes, 7. dicséretes, 8. a tavalyihoz képest haladást mutat, 9. gyenge, 10. valamivel jobb. E sokféle osztályozásból kifolyólag az iskolaszék osztályozási fokozatokat állapított meg, de időszzerű volt a törvényi szabályozás is. (Némethy, 1890.b)

Eötvös József vallás- és közoktatásügyi miniszter 1848-ban a „közös” (tehát felekezeti) iskolákat tekintette alapnak, addig 1868-ban a népiskolák rendszerét. Ez ideig még egyetlen állami vagy önkormányzati népiskola sem volt az országban! Az 1860-as években kinyilvánította, hogy a városok, mint iskolapártfogók lépjenek fel. Eötvös új törvényjavaslatával megszületett Magyarország első népoktatási törvénye, az 1868:38 tc. Európa több országát megelőzte: Angliában 1870-ben, Olaszországban 1871-ben törvénykeztek az általános tankötelezettségről. Eötvös községi iskolák létesítését csak ott rendelte el, ahol nem működtek egyházi népiskolák. Felfogása

szerint a „monopolizált állami közoktatás távol áll a szabadság eszméjétől”. Eötvös nemzetiségi toleranciáját jelzi, hogy a törvény kimondja: minden gyermeket anyanyelvén tanítsanak a népiskolában. Az 1868-as törvény szerint az oktatás nyelve a tanulók anyanyelve – amennyiben ez „a községben általános nyelvek egyike”. A magyar nyelv államnyelvvé tétele és terjesztése egy soknemzetiségű államban indokolt törekvés volt. 1879-től valamennyi népoktatási intézményben kötelező tantárgyként bevezették a magyar nyelvet. Eötvös halála után sógora, Trefort Ágoston folytatta miniszteri munkáját, aki 1872-től Sopron országgyűlési képviselője. Arad megye, azon belül az Arad kerületi tanítók egylete sokat tett a magyar nyelv tanítása érdekében, így a tanítók ünnepi ülésén 1883-ban örömmel jelentették Trefortnak: „Nincs már a megyében tanító, ki magyarul ne tudna.” (Németh, 1890.) Trefort biztosította a tanárok önművelését, külföldi ösztöndíjakat. Intézkedett a tanítók nyugdíjáról és ötvenkénti 10%-os korpótlék bevezetéséről. Elősegítette tankönyvek írását, megalapozta a szemléltető oktatást.

N. Ádám, Tóbiás és Gellért is élt az önművelés lehetőségével, írói vénájuk az utókornak is fennmaradt.

A törvény az ország területén húsz tanítóképzőről, lányok számára „tanítónő képező intézetek” létesítéséről rendelkezett. Itt a képzés ingyenes volt, s időtartama három esztendő. Erről Trefort (1888) így nyilatkozott: „tekintetbe véve a napról napra érezhetőbbé vált tanítók hiányát, a leány növendékek és kisebb fiúgyermek tanítására kizárólag nők alkalmaztassanak. Hát miért nincs férfi-tanító? Azért nincs, mivel a kormány a fizetéseket erőlyesen nem szabályozta. És így sok falusi tanító inkább vasúti őrnök csapott fel, csakhogy anyagi helyzetén javíthasson. Szomorú, de való!”

(Arad-Csanádi Egyesült Vasutak) „Midőn mi magyar nevelőnőket fogunk képezni, leányaink számára új munkakört nyitunk, melyet eddig többnyire idegenek foglaltak el. Tudom, hogy társadalmunk minden rétegében vannak lelkes magyar nők, kik bírják a magyar nyelvet és érdeklődnek a haza ügyei iránt. De nekünk ennél többre van szükségünk. Mi azt kívánjuk, hogy a magyar nőben legyen az a közszellem, melytől áthatva azonosítsa magát az ország lételemével, felvirágzásával; ne akarjon egyéb lenni, de követve az angol vagy francia nők példáját, ő magyar nő akarjon maradni.” (Trefort, 1888)

E treforti kívánalmaknak teljességgel eleget tett üknagyanyám, Óriás Julianna tanítónő,⁹ akit 1888-ban üknagyapám, Niedermayer Gellért¹⁰ néven vett nőül házassági levelük alapján Pankotán. Házasságukból született dédapám, ifjabb Niedermayer Gellért Vendel Geyza (1889, Pankota – 1957, Szombathely) és testvére, Ilona.

Üknagyanyám testvére, üknagybátyám,¹¹ Óriás György (1856–?), a gyulafehérvári várban iparosember¹² és felesége, Turóczy Ágnes (1843, Kézdivásárhely) egyéves korától nevelt gyermekük dr. Óriás Nándor, aki matuzsálemi kort élt meg. 1886. október 24-én született Gyulafehérváron Turóczy Nándor néven, és 1992-ben, 106 évesen hunyt el Kaposváron.

Óriás Nándor önmagát ismeretközlő professzornak tartotta, akinek elsődleges

- 9 1865–1937, Szombathely, Szent Márton temető. Tíz testvérből a hetedik. Óriás Julianna apja Óriás György gyulafehérvári foghúzásra szakosodott borbély, Benedeken tisztartó (1814–1889, Kocsánd), anyja Barabás Katalin (1834, Gyergyószentmiklós – 1909).
- 10 A gyulai Szent Kereszt Koleratemetőben (Erkel Ferenc családi temetkező helyén) temették el 1912-ben.
- 11 Szülei Óriás György és Barabás Katalin, Óriás Julianna testvére, tíz gyermekből ő a második.
- 12 1869-ben beiratkozott a gyulafehérvári főgimnáziumba. Helvét vallású.

feladata az ifúságnak a jogász hivatás megbecsülésére és lelkiismeretes szolgálatára való nevelése. Diplomáciai érzéke, színes előadókészsége mellett nagyon szigorú is volt. Nem tűrte a késést, sokszor mondogatta: „az idejével mások ne gazdálkodjanak”. Így ha látogatóba ment a rokonság 10 órára, akkor 10 óra előtt 5 perccel még nem nyitott ajtót, de 10 óra után 10 perccel sem, mert megvártad – emlékezett rá nagyapám.

Tartalmas életútja volt a tanulmányok szempontjából is. Hétévesen folyékonyan olvasott, kilencéves kora előtt karkedvezménnyel, mindjárt a harmadik osztályban kezdte a gyulafehérvári katolikus főgimnáziumot Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter engedélyével. (2914/1895 sz. V.K.M. szám) 17 évesen érettségizett, végbizonyítványa már nem Turóczy, hanem Óriás névvel van kiállítva. Ez idő alatt Majláth Gusztáv Károly erdélyi püspök segédje, íródeákja kormányzati ügyekben. Latin mellett ógörögül, magyarul és németül is beszélt. A püspök hatására a bécsi császári és királyi tudományegyetem hittudományi karán teológiát tanult, a bécsi Pazmaneumban három évet töltött, de nem szerette, így középiskolai tanárnak tanult a Budapesti Magyar Királyi Tudományegyetemen latin történelem szakon, párhuzamosan a budapesti jogi karon alapvizsgázott. Jogi végzettségét a Kolozsvári Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetemen fejezte be államtudományi (1911), majd jogtudományi (1913) doktorátussal. 1912 tavaszán a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumban Bárdossy László későbbi miniszterrel segédfogalmazó, majd ösztöndíjas Szászországban, ahonnan 1914 őszén – az egri érsek felkérésére – az Egri Érseki Jogakadémia római jogi tanszékére kerül „nyilvános rendkívüli” tanárnak. Egyetemi státusza mellett az Egri Római

Katolikus Fiú Felsőkereskedelmi Iskola igazgatói tisztét is betöltötte. Majláth Gusztáv püspök külön engedélyével világi tanítóként az erdélyi püspöki papnevelő intézetben végez kánonjogot.¹³ Majláth püspök gyermekeként terelgette, karrierjében támogatta őt egyházi és magánvagyonából.

A családi emlékezet szerint már a doktorálás előtt állt, amikor valaki elkezdte firatni, hogy melyik egyházmegye küldte a tehetséges jogászt az intézetbe, hová is fog visszakerülni? Mikor kiderült, hogy világi ember a végzős jelölt, „nagy tanácskozás” volt, hogy mi is legyen? Mit lehet, mit nem? Végül is a józan ész azt mondta, hogy ha már felvettük, idáig szép előmenetellel eljutott, végezzon, így 1919-ben doktorált kánonjogból.

1930-ban a pécsi Erzsébet Tudományegyetemen magántanári címet szerzett. 1939-ben hagyta el Egert, és a pécsi jogi kar római jogi tanszékét vezette, majd a kar dékánja lett. Felajánlották számára a kolozsvári jogi kart, de hűséges maradt Pécshez.

Ma is aktuális, örök érvényű idézet tőle: „A látszatát is el kell kerülni annak, hogy az egyetem mintegy »diplomagyárként« funkcionáljon, előtérbe kell helyezni ezen a szinten is az oktatást, így »az egyetem tehát elsősorban iskola lesz ismét, amelyben nemcsak kutatják és hirdetik, de tanítják is a tudományok igazságát.« Elengedhetetlen továbbá, hogy az elméleti oktatás mellett a gyakorlati élet kérdései is a korábbiaknál nagyobb figyelemben részesüljenek. Az egyetemeknek ezért a műveltség és az elméleti ismeretek mellett, nem ezek helyére és nem is a rovásukra, de bizonyos fokú gyakorlati készséget is el kell sajátítaniuk a hallgatóikkal.” (Pókecz Kovács, 2016)

Az egyetem a háborús időket az ő diplomáciai érzéke és kommunikációs kész-

ségének köszönhetően vészelte át anyagi nehézségek nélkül, de a hétköznapiakban is kiválóan alkalmazta nem mindennapi előadói képességét. Nagyapám mesélte – aki ez idő tájt tanult az egyetemen, de orvosi karon –, hogy a tanterem helyett szabadban, valós helyszíneken, piacon, szegényebb lakóterületeken, vagyis terepen elemezte diákjaival az aktuális környezeti beszélgetést jogi szempontból, de irodalmi művek jogászai feldolgozása is kedves volt számára. Mint mondta: nem csak tanult, de művelt, hazafias érzelmű fiatalság szükségeltetik. Diákmenzát, nyári egyetemet, közös étkezéseket szervezett. Könyvét főként egykori diákjainak szánta, mely „televíziómentes hétfői olvasmányul” logikus gondolkodásmódot követelt meg a vizsgázóktól. Nagyon sokat adott a szép magyar beszédre, a szabatos kiejtésre. Megkívánta, hogy a vizsgázó minden helyzetben feltalálja magát, mert álláspontja szerint „egy felkészült és jó jogásznak nem elég csak szó szerint visszaadni a tananyagot, bebiflázni a tankönyvet, hanem meg kell tanulnia jogászai módon is gondolkodnia”. (Pókecz Kovács, 2016)

1955-ben jobboldali nézetei miatt nyugállományba helyezték. Ekkortájt nősült meg. A közel harminc évvel fiatalabb feleségéről az 1980-as években, közel százévesen, így nyilatkozott nagyapámnak: „Elkapkodtam a nősülést. Margit megöregedett (70 éves lehetett), így én járok a boltba.” 1986 februárjában 100. születésnapja alkalmából II. János Pál pápa a Szent Gergely Lovagrend parancsnoki fokozatával tüntette ki. A tiszteletére tartott jogi konferenciára meghívták, melyet el is fogadott és beszédet is tartott. Egy vele még dolgozó kolléga felvetette: tudjátok, hogy fog előadni? Nem értették a felvetést, de kiderült, mikor szóba hozták. Hogyan máshogy adnák elő, mint latinul, hiszen ez a tudományom nyelve. 1992-ben megkapta a Magyar Köztársaság

¹³ egyházjog

Zászlórendjét, Pécs városa díszpolgári címmel tüntette ki, számos emlékhely mellett a pécsi jogi karon működik a róla elnevezett Óriás Nándor Szakkollégium.

*

A dualizmus korában fejlődött a felsőoktatás, a polgárosodás egyre több értelmiségi szakmát kívánt. Niedermayer Gellért Veldel Geyza névre keresztelt dédapám a papi pályára készült, végül az orvosi egyetemen végzett. A Budapesti Tudományegyetem ekkor katolikus hittudományi, jog- és államtudományi, orvostudományi és bölcsészettudományi karokból állt. Az ő pályaválasztása bár eltér, mégis köthető a pedagógusi pályához. Orvosi tanulmányait követően, mint a budapesti gyermekmenhely másod-orvosa tartott egészségtanórákat is (Belügyi Közlöny, 1913). Így ismerkedett meg dédanyámmal, milotai Kondor Magdával (1894, Budapest – 1952, Szombathely),¹⁴ aki állami tanítónőként dolgozott az intézményben. Magda 1912-ben végezte el a Magyar Királyi Állami Elemi Népiskolai Tanítónői Képzőiskolát. Először, mint magántanárnő (zongora), majd a magyar királyi igazságügyi miniszter felkérésére egy budapesti szigorított javítóintézetben nevelői és felügyeleti munkát látott el.¹⁵ 1915-ben összeházasodtak, Budapesten a X. kerületben laktak. Mindössze két évvel a találkozásuk után kitört a háború. Ifj. dr. Niedermayer Gellértet orvosi szolgálatra kötelezték, és távozott a frontra. A háború alatt Gellért kapott egy előléptetési lehetőséget, és a háborúból már Szombathelyre tért haza, ahol a Szombathelyi Magyar Királyi Állami Gyermekmenhely főorvos-igazgatója lett.¹⁶ Magdus gyönyörű nő volt, precíz és szigorú. Míg férje a háborúban teljesített szolgálatot, ő min-

dennapos várandósan – modern szóval élve – menedzselte családjuk áttelepülését Szombathelyre. A háború utáni mindennapjait négy fiúgyermek nevelése mellett egyesületi tevékenysége töltötte ki, nem tért vissza a pedagóguspályára. Az első világháborút megelőző időszakban minden negyedik-ötödik nő dolgozott, ezt is csak a családalapításig tették. (Fónagy, 2014) Magdus is megfelelt ennek a tendenciának. Ifj. Niedermayer Gellért a gyermekmenhelyi feladatok mellett a város híres, elismert gyermekorvosává vált. Az intézet 1950. január 1-jén Megyei Gyermekkórházzá alakult. Ettől kezdve az ápolási és gondozási munka mellett már a gyógyítás került előtérbe. Ma is élnek azok az egykori gyermekbetegei, akik jó szívvel mesélnek róla, emlékeznek rá. A város jótékonsági, civil életében is elöljáró, Pankotai Niedermayer Gellért dr. menhelyi igazgatóként ír róla az 1932-es sajtó. (Arató, 1933) A Szombathelyi Emerikánus Konvent priorja, KALÁSZ¹⁷ állandó meghívottja, az akkor szerveződő Autómotor Sportegyesület tagja.

Agilis, hivatásában elkötelezett és a végletekig elfoglalt volt, így Magdus mamára hárult minden, a család életével kapcsolatos feladat. Velük lakott 1937-es haláláig anyósa, Óriás Julianna. Gyermekei tanulmányaira nagy hangsúlyt fektetett, megcsillogtatva nevelőnői, tanítónői tapasztalatait és szigorát. Négy gyermeke közül hárman éltek meg a felnőttkort. Gellért (1918–1997) jogász lett, vállalatnál látta el e feladatot, Ferenc (1919–1983) elektromérnök-kutató és József (1922–2016), a nagyapám orvos-fogszakorvos.

Ferenc életútja példázza a kor jellemzőit. Középkolai tanulmányait a kőszegi katonai reálgimnáziumban végezte, ahonnan német (sváb) származása miatt nem volt lehetősége az előrelépésre. A vezetéknevük

14 Szülei Milota Kondor Ferenc és Jagiczka Mária, egyéb felmenők családi genealógiában.

15 Családi dokumentumok.

16 Belügyi Közlöny 1918. kinevezési közlés.

17 Katolikus Lányok-Asszonyok Szövetsége.

magyarosítása mellett döntöttek. Mivel olyan nem lehet, hogy egy fiú ne az apja nevét viselje – ahogy ifj. Niedermayer Gellért mondta – a fiúk nevét származásukra utalva 1933 áprilisában Pankotayra, az apa, Gellért nevét pedig Pankotay-Niedermayerre módosította. Mint Pankotay Ferenc a Magyar Királyi Honvéd Ludovika Akadémián végzett hadnagyként, idővel századosi rangot kapott. A történelem sodrában kétkezi gyári munkás lett, sokat és sok helyen dolgozott, hogy bizonyítson, így a múltja feledésbe merülhetett. „Fiatalon az Orion gyárban két munkakört (munkafázist) látott el, s elérte, hogy dupla bért is kapjon érte” – emlékezett nagyapám. ’56-ban elhagyta az országot, hátrahagyva gyermekeit. Magyar elektromérnök diplomáját nem fogadták el, így újra diplomázott Belgiumban ottani magyarok és az egyház támogatásával, majd Ferenc áttelepült Amerikába és villamos elektromérnökként a NASA kereteiben az akkor alakuló Research Triangle Parkban (RTP–1959) kama-toztatta nagy elektrotechnikai tudását és hatalmas munkabírását. Relceigh Wake Countryban lakott North Carolinában. Miután a munkájában sikeres lett, tudását oktatóként megosztotta és tanított a Nord Carolina State Universityn a villamos és számítástechnikai Tanszéken elektrotechnikai tárgyakat. Munkatársai, tisztelői 1983-as halálakor megalapították a „Frank T. Pankotay Memorial”¹⁸ alapítványi ösztöndíjat az elektrotechnika területén jól teljesítő hallgatónak, melyet évente ítélnék oda a kar azon hallgatójának, akinek kapcsolata van a RTP-vel.¹⁹

Nagyapám, dr. Pankotay József (1922–2016) pályaválasztása is sokat elmond a korról és a szeretetről, családi légkörről. Azt mesélte, mivel sokat volt az iskolai szünetekben Sopronban,²⁰ bányajogász szeretett volna lenni az akkori Soproni Egyetemen, amit elő is vezetett a családnak. Magdus mama rövidre zárta a kérdést. „A bátyáid nem lettek orvosok, jogász már van! Valakinek tovább kell vinni apád szakmáját. Orvos lesz!” És a nagyapám orvos lett. Nem volt ellenvetés, nem lehetett olyan, hogy nem sikerül. Klebelsberg Kunóhoz köthető (1924) reálgimnáziumi formában, a szombathelyi Faludi Ferenc Reálgimnáziumban végzett, majd elment a pécsi Erzsébet Tudományegyetemre és még az oroszok megszállása előtt elvégezte. A fiúk a történelem viszontagságaiban jól helytálltak, ami Magdus mama erős kezű, jó átlátó képessége nélkül nem valósulhatott volna meg. Őket is elérte a háború és a kitelepítés, kimenekítés, vissza-telepítés.

Gellért és Magda gyermekei esetén nem volt pedagógiai életpálya, de pedagógiai tevékenység Ferenc által igen, így a veterán generációban is van a Pankotay ágnek oktató képviselője.

A pedagógiai vonalat a veterán generációban Brenner nagyanyám ága jelentette számos jeles pedagógussal, nevelővel.

Dédnagybátyám, Brenner József három gyermeke a papi pályát választotta, így az ifjúsággal való foglalkozás, nevelés végigkísérte életüket a hitoktatás és a lelki nevelés révén. A fiatalon vértanúhalált halt Boldog Brenner János (Szombathely 1931–1957) szeretett a fiatalokkal foglalkozni. Brenner László Tóbiás (1930–2005) Brenner József emlékezése alapján különleges tehet-

18 <https://ece.ncsu.edu/scholarship/frank-t-pankotay-memorial-scholarship/>. Utolsó letöltés: 2021. 01.

19 Research Triangle Park.

20 A mai Soproni Egyetem Lámfalussy Sándor Közgazdaságtudományi Kar épületében, akkor Pénzügyi Palota, vendég gyermekként.

séggel bírt, később tanult meg járni, előbb beszélt, s ami különleges volt, összetett fogalmakat könnyedén kimondott, mindenki csodálkozására. Tudós típusként gyakorlati munkákkal nem foglalkozott. A győri szemináriumban az előjáróság a növendékek közül Brenner Lászlót választotta ki főduktornak, legfőbb vezetőnek. Hatalmas tudása és nyelvismerete révén nagy tekintélyt vívott ki a társai előtt. Az újmisést püspöke Fertőszentmiklósról helyezte. Közben tanulmányi szabadságot kapott, hogy a Budapesti Központi Szemináriumban teológiai tanulmányokat folytasson. Itt licenciátust szerzett. László nagy lelkesedéssel a hitoktatást minden évfolyamon maga végezte. Külön gondja volt a felnőtt ifjúságra, akik az általános iskolából kikerültek. A fiataloknak hetente tartott oktatást a plébánián, ahová még a szomszéd plébániákról is eljöttek. Keresett szónok volt, sokfelé hívták alkalmi ünnepekre és lelkigyakorlatokra. Felnőtt továbbképzőkön is sokat tanított, többek között Szombathelyen, Sopronban és Kőszegen. Egy ideig a soproni hitoktatóképzőn is oktatott. Mindezek mellett maradt ideje arra is, hogy képezze magát kedvenc tudományágában, a nyelvészetben. Számptalan nyelven beszélt, a szláv nyelvek mindegyikén, misézett és társalgott, írt olvasott lengyel, holland, horvát (crobót), román, német, angol francia és latin nyelven. Édesapám emléke szerint 26 nyelven tudott, csak nem volt módja mindet kipróbálni élesben. Igazi nyelvzseni hírében állt.

Brenner József (1935–) jelenleg Vasvár–Szombathelyi Székeskáptalan nagyprépostja. 2011-től nyolc évig a Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola Boldog Gizella Szeminárium spirituálisja.

Dédanyám, Brenner Jánosné Pohl Irma (1903–1989) a háború utáni időszakban nagyon csekély nyugdíjat kapott, így megélhetését nyelvtanításból fedezte. Németórákat

adott, így a mai 55–65 éves szombathelyi értelmiség nagy része nála tanult nyelvet. Tehát már itt megjelent az időskori pedagógiai pályaválasztás mint kényszerpálya.

Nagyapám és nagyanyám ismerkedésének origója a közös francia magántanár volt. A kornak megfelelően már gyerekkorban fontos szerepet kapott a több nyelv ismerete. Nagyanyám, dr. Pankotay Józsefné dr. Brenner Marietta (gyógyszerész) iker-testvérei (öccsei), János és Vilmos²¹ a családi hagyományok alapján (hat generáció) építészek lettek, mindketten a Budapesti Műegyetemen szerezték oklevelüket, de életük az oktatásban teljesedett ki.

A családi ág gyökerei átnyúltak a határon, mindenki kétnyelvű volt. Magyarul és németül egyaránt anyanyelvi szinten beszéltek és írtak, de a francia nyelvet is birtokolták.

Brenner János és Vilmos hihetetlenül hasonlított egymásra, a képességeik nemkülönben. Ebből adódóan rengeteg anekdota keringett róluk. Saját bevallásuk szerint tanulmányaik végén már egyikük sem tudta pontosan, hogy ki, melyik tantárgyból volt vizsgázni a másik helyett is. De felnőttként is előfordult, hogy János helyett Vili ment el külföldre előadni, s a hallgatóság csupán annyit kommentált: „Valahogy ma máshogy beszélte a francia nyelvet, kedves János.” Diplomájuk megszerzése után elváltak útjaik. János maradt Budapesten, mint városépítész-főmérnök, majd a Drezdai Egyetem hívását követve tanszékvezető professzorként átköltözött az NDK-ba.

Dipl. Ing. Architekt Brenner Vilmos (1927–2011) építészmérnök, író, a Höhere Technische Bundeslehranstalt tanára volt Grazban. Önálló tervezőépítész, hites mérnökszakértő, a bécsi Oktatásügyi Minisztérium konzulense művészettörténeti oktatás körében, és tanügyi főtanácsos.

21 Többek között a Vasi Szemle rendszeres szerzői.

Az osztrák–magyar történelmi kapcsolatok kutatója, több kitüntetés tulajdonosa, négy akadémista gyermek édesapja, nekem a nagy-nagybátyám.

Vilmos az állami építőiparban dolgozott, 1956-ban feleségével, Bartha Máriával és gyermekeivel (Anna-Mária és Kriszta) Ausztriába menekült. Vili rövid légertartózkodás után Grazba indult, ahol végzett mérnökként, perfekt német nyelvtudással, közvetlen és jó modorral a menekült magyar diákokat segítő osztrák szervezetek munkáját segítette. Az építésügyi főiskolán tanársegédi pozícióból intezte a Rockefeller ösztöndíjasok ügyét. Merészsége és önbizalma, valamint az időközben elért sikerek buzdították arra, hogy az 1960-as évek közepén megpályázzon egy biológiatanári állást a grazi „Ortwein-HTL”-en.²² Ezt meg is szerezte, holott minden mást a világon jobban tudott és szeretett, mint a biológiát, de családja biztos eltartása érdekében kénytelen volt biztos munkát vállalni és óráról órára úgy előkészíteni a tananyagot, hogy mindig egy órával előnyben legyen a hallgatókkal szemben. A kockázatvállalás kifizetődött. Egy rövid év elmúltával már azt tanította, amit szeretett és tudott is. Jó harminc éven át volt a művészettörténet-oktatás koronázatlan királya. Érthető módon analizálta a történelmi, kulturális és építőművészeti összefüggéseit a közép-európai világban.²³ Brenner Vilmosnak hihetetlen sokrétű volt az érdeklődése, szinte polihisztornak mondható. Építészettörténeti, művészettörténeti és vadász szépirodalmi témában számtalan publikációja és könyve jelent meg mind magyar, mind német nyelven. Olvasottságát, műveltségét

hátrahagyott könyvei, írásai tanúsítják. Szépírói képességét 1984-ben a vadászélményeiről megjelent könyvének kitüntetésével ismerték el Németországban, a Deutscher Jagdschutzverband kultúrdíjjal.

„Írásaiban – a közzétettekben és azokban is, melyek még csak a családban és a baráti körben forognak – mintegy vezérfonalként húzódik a tágabban értelmezett pannon terület kultúrájának összetartozása. A mai országhatárokat átlépő marandó történelmi örökség” – írja róla egyetemi padtársa, életre szóló jóbarátja, Kubinszky Mihály.²⁴ 80 éves laudációjában 30 éves oktatói munkájának elismeréseként az ausztriai művészettörténet-oktatás koronázatlan királyának nevezik.

Az unokák, dédunokák népes hada mellett a burgenlandi erdőkben lapuló nagy- és kisvadak ápolására, esetleges lepuffantására, majd illő módon, baráti körben tartott megünneplésére szeretett időt szentelni – emlékezett rá Kubinszky Mihály.

Vilmos ikertestvére, így szintén nagy-nagybátyám (nagyanyám testvére) Prof. Dr. Brenner János (1927, Szombathely – 1997, Budapest) Ybl-díjas és Hild-érmes építésmérnök, a műszaki tudományok doktora, egyetemi tanár, a Német Városépítési és Területi Tervezési Akadémia levelező tagja. Egyetemről küldött, féltve őrzött távirat ebből az időből:

Címzett: Brenner János

Feladó: ifj. Brenner János

Cím: Szombathely, Brenner János utca

Ifjabb Brenner János az édesapja, idősebb Brenner János által épített szombathelyi Faludi Ferenc Reálgimnáziumban tanult (ma ELTE SEK²⁵ főépülete), majd a József

22 Négy iskolatípus egyesül a sajátos szakterületekkel építési szakterületen.

23 Szentmihályi Mihály és Sas János visszaemlékezése, laudációja. [Http://www.gmuonline.net/](http://www.gmuonline.net/). Utolsó letöltés: 2021. 04.

24 Kubinszky M. Egy szombathelyi [...] laudáció.

25 Eötvös Loránd Tudományegyetem, Savaria Egyetemi Központ.

Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen építészmérnöki oklevelet (1949), az ÉKME-n²⁶ városépítési-városgazdasági szakmérnöki oklevelet (1965), 1967-ben a BME-n²⁷ doktori címet szerzett, az MLEE-n²⁸ filozófia–esztétika szakon, a Drezdai Műszaki Egyetemen 45 évesen DSc-fokozatot²⁹ szerzett (1972), disszertációjában környezet problémájával foglalkozik a városépítésben.

A BME Építészmérnöki Kar Városépítési Tanszék gyakornoka, majd tudományos munkatársa (1949–1952). A Drezdai Műszaki Egyetem Városépítési Tanszék vendégprofesszora, majd tanszékvezető egyetemi tanára (1967–1976), a Magyar Tudományos Akadémia Településtudományi Bizottsága tagja (1977-től), az ENSZ (EGB-Genf) Városépítési Munkabizottsága elnöke (1977–1980). Budapest főváros általános rendezési tervének vezető tervezője (1988), a Magyar Építőművészek Szövetségének (MÉSZ) vezetőségi tagja, elnökségi tagja (1964-től), a Magyar Urbanisztikai Társaság tagja, az NDK Építészeinek Szövetsége vezetőségi tagja (1970-től), az NDK Építészeti Akadémiájának szakértője (1971-től). Ybl Miklós-díjas (építészméleti tevékenységéért, 1964), Hild János-émlékérem tulajdonosa (1981).

Legnagyobb keserősége mégis az volt, hogy a drezdai évek után Budapestre visszatérve nem vehetett részt szakmai súlyának és nemzetközi hírnevének megfelelően a BME Városépítési tanszékének oktató munkájában. Pedig ismerői szerint lenyűgöző tudása, átlátóképessége, ismeretanyaga, műveltsége, műhelyteremtő alkata, közvetlensége egy igazi professzor személyiségét testesítette meg.

26 Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetem.

27 Budapesti Műszaki Egyetem.

28 Marxizmus-Leninizmus Esti Egyetem.

29 Magyar Tudományos Akadémia doktora.

Azt a családi hátteret, amit magával hozott, egész életére tartást adott neki. Lenyűgöző tudása mellé humor is párosult, édesanyám szerint roppant figyelmes ember volt, nem lehetett nem rá figyelni. Az egyik óráján az volt a feladat, hogy mindenki tervezzen a lakóhelyére egy kórházat. Egy dél-afrikai hallgató is megtervezte ezt, északi műtőablakkal, de nem értette, mi a baj a tervével. Ő a déli féltekén lakott, így délre néző ablakok kellettek volna. Mire a diák: De hát mindig azt tanította professzor úr, hogy északra nézzen! Igen, de nem gondolkodott, azt is tanultuk, hogy miért!³⁰ Empatikus volt a vendéghallgatókkal. Egy vietnámi diák jól tudott németül, míg társai kevésbé. Amikor megtudta, hogy a németül jól tudó vietnámi diák pénzért adja a jegyzeteit a társainak, azonnal eltanácsolta az egyetemről, mondván, ha nincs benne kollegialitás, szolidaritás, később sem tud közösségben dolgozni.

Ismert volt jó nyelvtudása, a német és a magyar mellett angolul és franciául is előadott. Egyszer egy kongresszuson beszélgetett valakivel, amikor odalépett hozzájuk egy külsőre (öltözetre is) afrikainak tűnő fiatalember. Váltottak pár szót, majd az afrikai távozott. Mire a beszélgetőtárs: „János, tudtam, hogy művelt, sok nyelvet beszélő ember vagy, de hogy afrikai nyelveket is ismeresz? Le a kalappal! – mondta elismerően. (Az afrikai fiatalemberrel magyar nyelven beszélt, mert Budapesten volt egyetemi diák.)

Az alma nem esik messze a fájától.

Ifj. Dr. Brenner János (1954, Budapest) okleveles építészmérnök (Drezdai Műszaki Egyetem Építészmérnök Kar, 1976), építés-

30 Az épület benapozásának iránya miatt, a déli oldal a nem napsütött.

ügyi asszessor (városépítés-magasszintű műszaki közszolgálat) (Frankfurt am Main, 1984), Doctor of Philosophy (PhD, Budapesti Műszaki Egyetem, 1997), és címzetes egyetemi tanár (Budapesti Műszaki Egyetem, 2008), várostervező, építésügyi igazgató, szaktanácsadó.

Szakmai tevékenysége 2007–2017 között³¹ a berlini szövetségi minisztériumban területfejlesztéssel és területrendezéssel foglalkozik, felelőse a német szövetségi kormány 1,1 milliárd euró volumenű városátépítési programjának. 2011-ben a magyar EU tanácsi elnökség és 2007-ben a német EU tanácsi elnökség idejére kiküldött vendégtisztviselő, szakmai tanácsadója Etiópia, Lettország, Litvánia, Magyarország, Mongólia, Szlovénia és Ukrajna építésügyért, településfejlesztésért és rendezésért felelős minisztériumainak. Rendszeres előadója a szombathelyi TIT³² Urbanisztikai Nyári Egyetemének. Szakmai elismerései: 1996-ban Építéstudományi Egyesület (ÉTE) tiszteletbeli tagság, 2013-ban a Magyar Urbanisztikai Társaság (MUT) Hild János díja. Címzetes egyetemi tanár a Budapesti Műszaki Egyetemen 2008-tól, így számos előadása mellett a pedagóguspálya is élete része lett. Napjainkban a BME szociológia és kommunikáció tanszék óraadója.

A baby boom-generáció, a klasszikus Ratkó-gyermekekénél a pedagógia a Pankotay-ágon is fellelhető. A jogász Dr. Pankotay Gellért gyermekei, Kné P. Á.³³ (1952–) a Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola elvégzésével a MTE SZ³⁴ oktatásszervezőjeként

maradt kapcsolatban a tanítással, oktatással. Férje, K. F. (1965–) a BDTF tanári diplomáját jelenleg a szombathelyi VMSzC³⁵ Puskás Tivadar Szakképzési Iskolában kamatoztatja szakmai tanár, szakoktató, gyakorlati oktató, osztályfőnök és munkaközösség-vezetőként. Ifj. P. G. felesége Pné K. A. szintén a BDTF-en végzett matematika-testnevelés szakon, mely hivatást gyermekei születéséig gyakorolta.

Dr. Pankotay József orvos-fogszakorvos leánya, Edina Marietta (1945–) az építészvonalat képviseli, fia, Ifj. Pankotay József (1952–) a baby boom-generáció képviselője. József mint kazánbiztos, műszaki biztonságtechnikai szaktanácsadó, főtanácsadó ment nyugdíjba. A 2000-es években elvégezte a Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskolát feleségével, Cs. Mártával (1964–). Az ő esetükben a motivációt a pályaváltás, az újabb kihívások és az előrelépés jelentette.

Egyikük esetén az a pedagógia lett a fő munkavállalásuk, de a tanulmányaik sikeres befejezése után mellékállásban mind a ketten tanítottak. József a felnőttképzésben tart szakmai kurzusokat, Márta a főiskola, majd az egyetem elvégzése után eleinte egyetemi előadásokat tartott, ma már a versenyszférában dolgozik.

Ifj. Pankotay József unokahúgai a Ratkó-unokák, vagyis az X generáció képviselői. S. E. és Dr. S. V. is követik a pedagógiai gyökereket. „E” a tanári végzettséget Szegeden szerezte, és lakóhelyén működő szakgimnáziumban tanít idegen szaknyelveket (németet és angolt). Benne is megvan dédanyja szigorú, de jó nevelői készsége. Az ő esetén a pedagógusi pálya tanulmányaiból és a pálya iránti érdeklődéséből eredt. „V” állatorvos lett, tanulmányait követően az egyetemen tanársegédként dolgozott, így ő

31 BMI: Szövetségi Belügy-, Építés- és Hazaügyi Minisztérium területfejlesztési és -rendezési elvi kérdések főosztálya helyettes vezetője, Berlin.

32 Vas Megyei Tudományos Ismeretterjesztő Egyesület.

33 Élő, nem közszereplő személyek monogrammal szerepelnek.

34 Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetsége.

35 Vas Megyei Szakképzési Centrum.

ötvözte a családi pályaválasztási hagyományokat (orvos-pedagógus) egy személyben. Az ő esetében elsődlegesen az állatorvosi pályaválasztás volt tudatos, a doktori tanulmányok során szerzett tapasztalatok és az óratartási kötelezettség, amelyek a katedrára sodorták. Stipendiumos hallgatókat oktató, tanítványai elismerően beszéltek róla és a tudás átadásának színvonaláról.

*

Pankotay Fruzsina Magda, e sorok szerzője, az Y generáció képviselője, igazi digitális bennszülött, ahogy a generációját nevezik. Selmeci diák szellemben végezte Sopronban a közgazdasági tanulmányait, ahol doktori végzettsége után hivatásának választotta az egyetemi katedrát, tanársegédként oktat, közgazdász pedagógus, lean folyamatfejlesztő, minőségbiztosítási belső auditor, vagyis az életen át tartó tanulás gyakorlati megvalósítója.

Az ági nagy családi találkozók, ahol több tucat rokon, 3-4 generáció van jelen, már ott vannak az X, Y, Z és alfa generációk, köztük számos pedagógus, vallási iskola igazgatója, gimnáziumi nyelvtanár, vagy épp egyetemi kutató, így tanító-oktató tagokkal, s számtalan anekdotával átszőtt családfát láthatunk, történetet hallhatunk például Zmertych Ivánról, aki a londoni American International University Richmond belsőépítészeti kar motorja volt, Bakos professzorról, aki Ausztráliában volt dékán szintén építészeti területen, vagy Teoman Hassantól, aki a milánói Johns Hopkins Egyetem dékánja volt.³⁶

*

A család tanító, oktató vonala a történelemmel együtt változott. A kántortanítótól a tanítón és tanáron át a professzorig nyomon követhető a generációknak átörökített példa. Egyre nagyobb részt vállaltak a közélet

ügyeiben, társadalmi feladatokban, civil szektorban. Az elemzés rávilágított, hogy a kommunikatív véna, a szónoki, a tan-könyv- és cikkírói, de a szépirodalmi tehetség is fellelhető a generációk munkásságában a kezdetektől napjainkig. Tudatosan vagy tudat alatt, de érvényesültek a családi minták, egyik generáció a másiknak átadva tudását. A folyamatos önképzés, tanfolyamok, majd a lehetőségekkel és a kor változásaival újabb és újabb tanulmányok, képzettségek a család természetes attitűdje. A Niedermayer–Pankotay család történetén – e pedagógiai szeleten – végigtekintve a szerződéses betelepített dohánykertész fiából lett kántor, kántortanítótól generációkon fejlődve, átörökítve eljutunk a jelen kor egyetemét végzett professzoriig, a feleségek tanítónő, majd állami tanító képzettségétől az egyetemi katedrát választó női Y generációig. A nyolc generáció története, a bemutatott életutak végigkísérik a földművesből, kisvárosi létből a nagyvárosi polgárrá lett egzisztenciákat. A tehetséget az egyházi kántortól tovább örökítették, a kiegyezés közoktatási eseményei, a reformkor tanügyi változásai, a 20. század történelmi viharai, a jelen kor bizonytalansága a tehetséggel és a túlélő képességgel párosulva kiérdemelte a tudás biztosította elismerést, tekintélyt. Bármely generációt nézem, a tenni akarás, a fiatalokkal való foglalkozás, a talpra állás, a több nyelven beszélés közös családi vonás. Az egyéni pályaválasztásoknál megmutatkozik a család szerepe és ereje. A gyermekek pályaválasztásánál egyrészt az apáról fiúra örökítés; másrészt a több lábon állás okán más és más a szakma választása, s így, ha kell, egymás támogatása (orvos, jogász, mérnök); harmadrészt az azonos tanulmányok, de más földrajzi, politikai környezetben érvényesülés is jelen van generáción belül és nemzedékeken át is.

36 Feleségek révén családtagok Brenner-ágon.

Az életen át tartó tanulás, tanítás a fenti életutak alapján generációkon át tartó tanulás, tanítás. Bizonyítva lett a mondás, miszerint az alma nem esik messze a fájától, s ez a fa már közel kétszáz éves.

Felhasznált források

Internetes forrás:

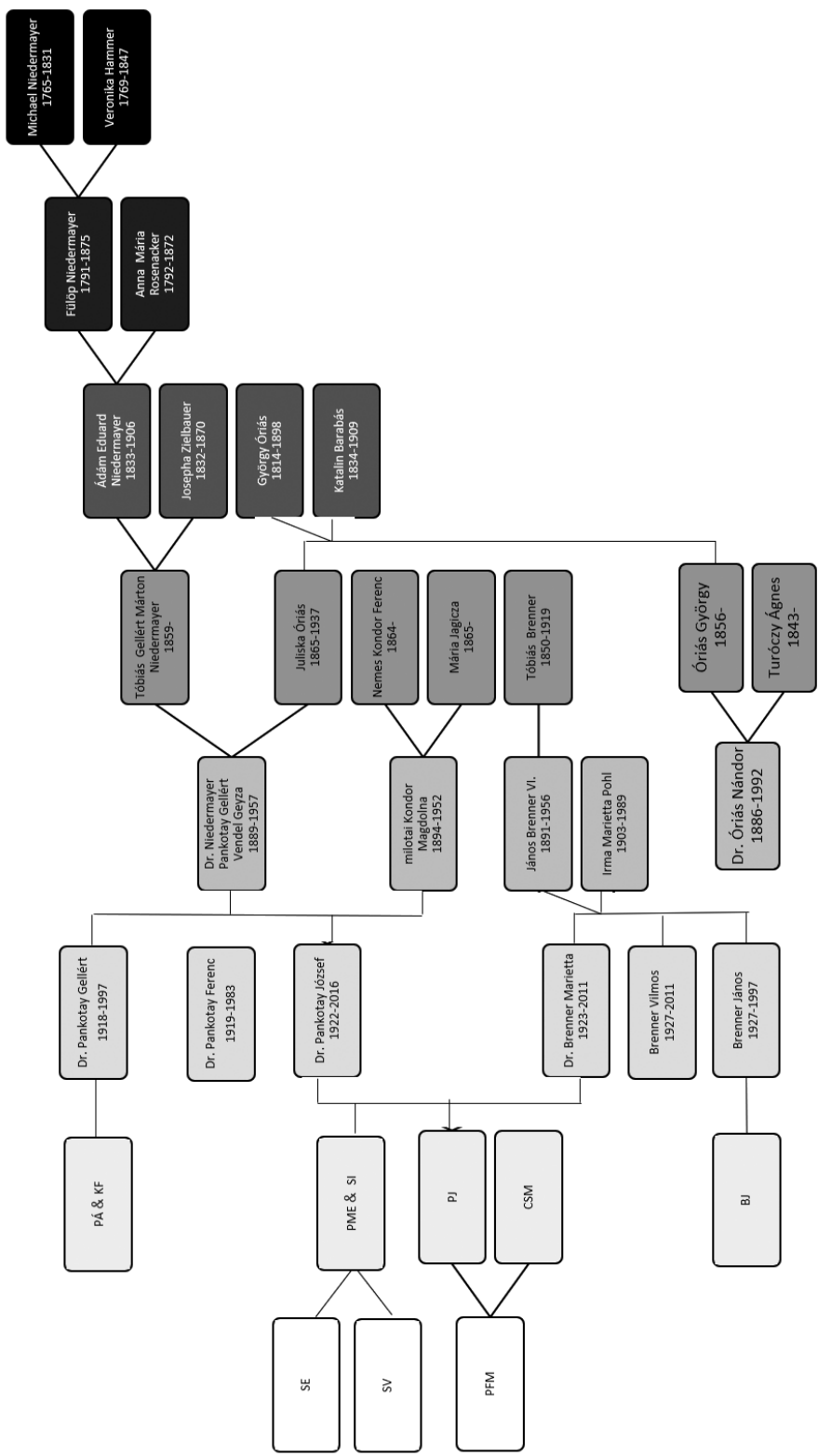
- Arcanum Lexikon: Niedermayer Tóbiás
<https://www.arcanum.com/en/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-irok-elete-es-munkai-szinnyei-jozsef-7891B/n-9BA34/niedermayer-tobias-9D3C2/> Utolsó letöltés: 2022. augusztus.
- Belügyi Közlöny. (1918). old.: https://adtpplus.arcanum.hu/hu/view/BelugyiKozlony_1918/?pg=0&layout=s.
- BELÜGYMINISTERIUM, M. K. (1913). Belügyi Közlöny,
https://adtpplus.arcanum.hu/hu/view/BelugyiKozlony_1913/?pg=0&layout=s.
- Franz, M. (2018). Forrás:
<http://www.edition-musik-suedost.de/html/niedermayer.html>.
- Fónagy, Z. (2014). „Úrilánynak nem illik kenyeret keresni” – Dolgozó nők a boldog békeidőkben.
https://mindennapoktortene.blog.hu/2014/09/14/noi_munkavallalas_kezdek.
- Örsi Julianna (2017) Nemzedékek tudásának átadása-átvétele a vérségi közösségekben.
https://hajnalkor.hu/files/rendi_es_polgari_021.pdf. Utolsó letöltés: 2021. április.
- Szentmihályi Mihály és Sas János visszaemlékezése, laudációja.
<http://www.gmuonline.net/>. Utolsó letöltés: 2021. április.

Folyóirat:

- Komár, Z. (2017) *Generációk akkor és most*. Új Köznevelés 2017, 73. évf. 8–9. szám.
- Pókecz Kovács Attila (2016) Óriás Nándor és a római közjog – A 130 éve született professzor emlékezete; Scriptura Évfolyam, 2016. II. szám.

Szakkönyv:

- Banner, Joseph: 1981 Német személyek Elekben
https://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszag_i_nemzetisegek/nemetek/beitrag_e_zur_volkskunde_der_ungarndeutschen/1981/pages/021_deutsche_personennamen_in_elek.htm
- Hammer, Szabina (é. n.): Almáskamarás története. I. K., Almáskamarás.
- Központi Értesítő, 1884 (9. évfolyam), 52. szám.
- Nemes, Orsolya (2019): Generációs mítoszok, HVG Könyvkiadó, Budapest.
- Némethy Károly (1890) a.: Aradváros Tanügyi története I. kötet, Arad, Réthy I és fiai Kiadó.
<https://bibliotecaarad.ro/wp-content/uploads/2019/10/N%C3%A9methy-K%C3%A1roly-I.pdf>
- Némethy, Károly (1890) b.: Aradváros Tanügyi története II. kötet Arad Réthy I és fiai Kiadó.
<https://digital.bibliotecaarad.ro/files/original/506a57ff3637b31c1e1db7124ad57bcf8d988af3.pdf>
- Trefort Ágoston (1888): Beszédék és levelek, Méhner Vilmos Kiadó, Budapest.
http://mtda.hu/books/trefort_agoston_beszedek_es_levelek.pdf
- Arató István (1933): A kőszegi Gyurácz Ferenc Ág. Hitv. EV. Leánynevelőintézet értesítője; XXXIV Évfolyam. Római Frigyes Könyvnyomda, Kőszeg.

Családfarészlet (Forrás: a Szerző)